

Grzegorz Kwiatkowski

EKONOMIA W ZARYSIE

W tym rozdziale znajdziesz odpowiedzi na pytania:

1. Co to jest barter?
2. Jaka jest historia pieniądza?
3. Jakie funkcje pełni pieniądz?
4. Jakie są rodzaje pieniądza?
5. Czym jest inflacja i jak jest mierzona?
6. Jakie są przyczyny inflacji?
7. Jak wysoka była hiperinflacja w Zimbabwe?
8. Jakie są narzędzia banku centralnego?
9. Na czym polegają koszty inflacji?

Wyobraź sobie, że w poniedziałek idziesz do sklepu i kupujesz chleb za 2 zł. Dzień później chleb podrożał i kosztuje już 3 zł. W środę, żeby nabyć jeden bochenek chleba, potrzebujesz już 4,5 zł. Kolejnego dnia cena sięga prawie 7 zł, a w piątek za bochenek chleba musisz już zapłacić ponad 10 zł. Po dwóch tygodniach chleb kosztuje prawie 400 zł, po trzech – ponad 6500 zł. Wzrost cen postępuje dalej i po miesiącu za chleb jesteś zmuszony zapłacić już prawie 40 000 zł! Drożeje nie tylko chleb, ale właściwie wszystkie dobra i usługi. Skąd brać na to pieniądze? Pensje też wzrastają, jednak gotówka tak szybko traci na wartości, że ludzie próbują kupić cokolwiek, co pojawia się w sklepach.

Absurd? Podobna sytuacja do tej wydarzyła się w historii niejedną raz. Wśród niedawnych przykładów można wymienić przypadek pewnego kraju, który niegdyś nazywano spichlerzem Afryki. Wskutek fatalnej polityki gospodarczej Zimbabwe w 2008 roku pogrążyło się w **hiperinflacji**. Tym terminem określamy sytuację, w której ceny w kraju rosną bardzo szybko. Najczęściej za granicę hiperinflacji ekonomiści przyjmują wzrost poziomu cen większy od 50% w ciągu jednego roku. Natomiast w Zimbabwe w szczytowym okresie ceny wzrastały nawet o 50% w ciągu jednego dnia! Oznaczało to, że przeciętne ceny podwajały się w czasie krótszym niż 48 godzin! Kraj znalazł się wówczas w stanie gospodarczej zapaści. W Polsce także mieliśmy w historii okresy, w których inflacja była bardzo wysoka. Dlaczego może dojść do sytuacji, w której pieniądź tak szybko traci na wartości? Jakże są tego przyczyny?

13.1 Historia pieniądza

Zanim ludzkość wynalazła pieniądze i ludzie powszechnie zaczęli ich używać w wymianie między sobą, to przez tysiące lat podstawą gospodarki była wymiana barterowa.

Barter – wymiana towaru za towar.

Jak można sobie łatwo wyobrazić, było to bardzo kłopotliwe i niewygodne. Nie dość, że trzeba było znaleźć kogoś, kto miał dokładnie to, czego my chcieliśmy, to również musiał on potrzebować tego, co my mieliśmy. Ponadto często trzeba było transportować ciężkie towary. Ludzie z czasem zauważyli, że jeśli znajdzie się coś, co ma wartość, która jest powszechnie uznawana, tj. coś, co jest cenne dla wszystkich, to taka rzecz może w pewien sposób pośredniczyć w wymianie. W historii ludzkości wiele różnych towarów pełniło taką funkcję, a jeden z nich został utrwalony w języku łacińskim i później trafił również do naszego słownictwa. Polski wyraz „pieniądz” pochodzi od łacińskiego określenia na pieniądź, tj. *pecunia*, które z kolei ma źródło w innym łacińskim słowie – *pecus*, oznaczającym **bydło**. Początkowo

bowiem rolę pieniądza pełniło również bydło. Oczywiście z czasem zwrócono się ku znacznie wygodniejszym towarom i rolę pieniądza pełniły m.in: sól, zboże, przyprawy czy skóry. Ich zaletą – choćby w porównaniu do bydła – było to, że były one łatwo podzielne i trwałe.

Następny etap w rozwoju pieniądza stanowią **metale**, takie jak złoto, srebro czy brąz, które od poprzednich form pieniądza są trwalsze i łatwiejsze w przewożeniu. Problemem zaczęło być jednak fałszowanie i ocena wartości każdego kawałka metalu z osobna, więc zaczęto wybijać na nich pieczęcie. W ten sposób narodziły się **monety**. Pieczęć miała gwarantować, że moneta ma ustaloną wartość – określony rodzaj i wagę metalu.

Kolejnym krokiem w historii pieniądza był **pieniądz papierowy**. Po raz pierwszy pojawił się on w starożytnych Chinach. W Europie natomiast pierwszy oficjalny pieniądz papierowy został wyemitowany w XVII wieku w Szwecji. Miedź, która wówczas pełniła w Szwecji funkcję pieniądza, była powszechna i tania. Rezultatem było to, że „monety” były duże i ciężkie. Ich waga sięgała nawet 20 kg! Zorientowano się więc, że wygodniejszym rozwiązaniem było składowanie tych monet w Szwedzkim Banku Państwowym. Bank wydawał potwierdzenie takiego depozytu na piśmie. Potwierdzenie było na okaziciela, czyli mogła je zrealizować dowolna osoba, będąca w jego posiadaniu. Ludzie wiedzieli, że bank w razie potrzeby będzie mógł wydać miedź po okazaniu potwierdzenia. Dzięki temu zaufaniu „narodził się” pieniądz papierowy. Wygodniej i łatwiej było posługiwać się kawałkiem papieru, który miał przecież zapewnioną wartość, niż dużą i ciężką monetą. Ostatnim etapem w rozwoju pieniądza jest **pieniądz bezgotówkowy**, mający postać wyłącznie zapisów elektronicznych.

Od lewej – jedna z najstarszych znanych monet (Grecja), najstarszy banknot świata (Chiny), najstarszy banknot z Europy (Szwecja)

13.2 Funkcje pieniądza

Pieniądz pełni w gospodarce kilka różnych funkcji:

- Jest **środkiem wymiany**. Oznacza to, że umożliwia wymianę dóbr i usług, a bez jakiegokolwiek formy pieniądza skazani bylibyśmy na wymianę barterową.
- Jest **jednostką rozliczeniową**. Posługując się pieniądzem, możemy ocenić i zakomunikować, jaką coś ma wartość. W gospodarce barterowej bylibyśmy zmuszeni do ciągłego wyrażania wartości za pomocą innych dóbr i wtedy mówilibyśmy np., że przejazd takśówką kosztuje 8 chlebów.
- Jest środkiem **przechowywania wartości**. Oznacza to, że pieniądz „przenosi” wartość w czasie. W przypadku wymiany barterowej za każdym razem musielibyśmy się zastanawiać, czy towar, który właśnie otrzymaliśmy, nie straci zaraz wartości, ponieważ ludzie nie będą chcieli go otrzymywać lub po prostu się zepsuje.

Jak wynika z wcześniejszego opisu historycznego, pieniądzem stawało się coś, co najlepiej spełniało wymienione funkcje. Historia pokazuje również, że gdy pieniądź nie był w stanie zapewnić choćby jednej z nich, ludzie przestawali go używać. W ramce poniżej przedstawiono dwa przykłady z historii.

Gdy ludzie przestają używać oficjalnego pieniądza

W **Związku Radzieckim** w latach 80. XX wieku wyraźnie pogarszała się sytuacja gospodarcza. Był niedobór produkcji i coraz trudniej było kupić coś za pieniądze. Pojawiła się wysoka inflacja, więc ludzie stracili zaufanie do tradycyjnej formy pieniądza. Dość powszechnie w transakcjach akceptowano za to papierosy. Zastanowienie może wywołać fakt, dlaczego nawet osoby niepalące przyjmowały papierosy jako zapłatę? Były one relatywnie łatwo dostępne, nie psuły się łatwo, paczkę można było podzielić, wymuszając pojedyncze papierosy (a więc „rozmienić na drobne”), wreszcie towar był względnie jednorodny. W rezultacie więc ludzie niekiedy chętniej przyjmowali papierosy w rozliczeniach niż ruble.

Gdy w 2008 roku w **Zimbabwe** pieniądź z dnia na dzień bardzo szybko tracił na wartości (zob. poniższa ramka pt. *Co wydarzyło się w Zimbabwe*), w oczywisty sposób również nie mógł dobrze realizować wyżej opisanych funkcji. Nie przechowywał wartości i trudno było o to, żeby precyzyjnie wyrazić wartość czegoś w szybko tracącym na wartości pieniądzu, więc wiele osób nie chciało przyjmować oficjalnej krajowej waluty w trakcie dokonywania wymiany. Ludzie bardziej ufali randowi południowoafrykańskiemu (walucie Republiki Południowej Afryki, która jest sąsiadem Zimbabwe) oraz dolarowi amerykańskiemu. W rezultacie te waluty były chętniej przyjmowane w rozliczeniach niż dolary zimbabweńskie, mimo że ani rand, ani dolar amerykański nie były oficjalną walutą Zimbabwe.

13.3 Rodzaje pieniądza

Opisaliśmy wyżej różne rodzaje pieniądza, wobec czego możemy podsumować to, jaką pieniądź może przyjmować postać. Możemy więc wyróżnić pieniądź towarowy, symboliczny oraz bezgotówkowy.

- **Pieniądź towarowy** ma taką wartość, jak to, z czego został „wykonany”. Pieniądzem towarowym było bydło, sól czy też złoto.
- **Pieniądź symboliczny**, zwany również **pieniądzem przymusowym**, jest z kolei wart więcej niż materiał, z którego jest wykonany. Ma on wartość symboliczną, o której informuje znak na nim umieszczony. Paradoks polega na tym, że może on pełnić funkcję pieniądza tylko wówczas, gdy ludzie wierzą, że ma on wartość. W tym celu musi istnieć władza lub technologia, które zapewniają, że pieniądź ma określoną wartość, i które dbają o to, żeby nie był fałszowany.
- **Pieniądź bezgotówkowy** powstał dzięki rozwojowi technologii. Istnieje on w formie zapisów na rachunkach, nie ma postaci fizycznej. Niektórzy ekonomiści i politycy uważają, że taki pieniądź zupełnie powinien zastąpić tradycyjne formy pieniądza, gdyż pomogłoby to np. wyeliminować szarą strefę, walczyć z przestępczością czy prowadzić bardziej skuteczną politykę pieniężną. Z drugiej strony przeciwnicy takiego rozwiązania wskazują, że stworzyłoby ono duże możliwości inwigilacji obywateli.

Co wydarzyło się w Zimbabwie?

Co więc takiego wydarzyło się w Zimbabwie, że niegdyś jeden z najlepiej rozwiniętych krajów w Afryce został opanowany przez hiperinflację, która doprowadziła do jego gospodarczej ruiny? Odpowiedzią jest fatalnie prowadzona i nieodpowiedzialna polityka gospodarcza. Rząd, potrzebując pieniędzy na realizację swoich programów, po prostu sięgnął po dodruk pieniądza, tj. wprowadził do gospodarki dużą ilość pieniędzy, nie zwiększając jednocześnie możliwości produkcyjnych.

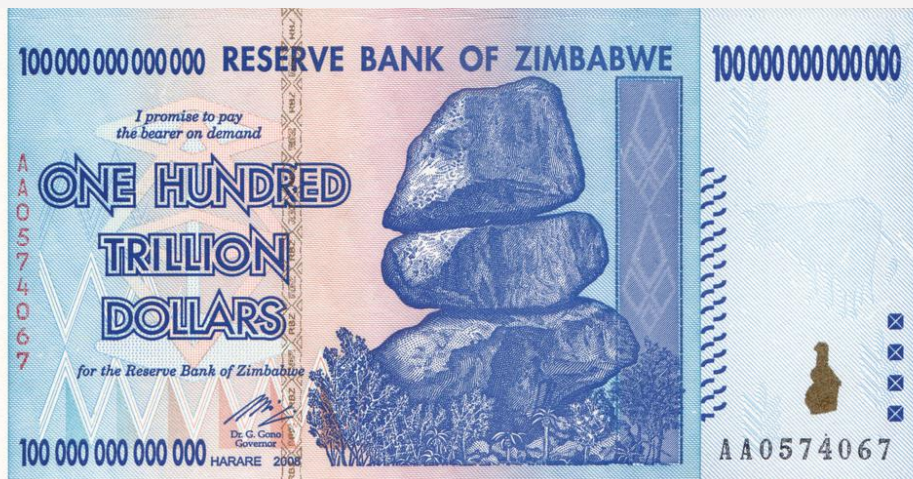
Spowodowało to spiralę inflacyjną. W szczytowym momencie była ona na poziomie 13,2 miliarda procent miesięcznie, co stanowi 516 trylionów (516 000 000 000 000 000) procent w stosunku rocznym. Hiperinflacja z Zimbabwie stała się tym samym drugą największą w historii świata, wyprzedzając jugosłowiańską hiperinflację z 1994 roku.

Najwyższą hiperinflacją pozostaje węgierska z 1946 roku, gdy wzrost poziomu cen wynosił prawie 13 biliardów (12 950 000 000 000 000) procent miesięcznie, z cenami podwajającymi się co każde 15,6 godziny. W 2008 roku ceny w Zimbabwie podwajały się co 1,3 dnia (31,2 godziny). 17 stycznia 2009 roku wyemitowane zostały banknoty o nominale 10 bilionów dolarów zimbabweskich, przygotowano również banknoty o nominatach 20, 50 i 100 bilionów dolarów, jednak nie zdążono wprowadzić ich do obiegu. 31 stycznia 2009 roku minister finansów Zimbabwie ogłosił, że dolar Zimbabwie przestał być jedyną obowiązującą walutą w kraju.

ekonomia.blog/hiperinflacja

Więcej informacji na temat hiperinflacji znajdziesz pod adresem ekonomia.blog/hiperinflacja (kod QR →).

Najwyższy nominał banknotu z Zimbabwie – 100 bilionów dolarów

Prawda czy fałsz z poprzedniej strony → Zdanie jest fałszywe. Barter to wymiana towaru za towar bez udziału pieniądza.

13.4 Inflacja i jej pomiar

Inflacja – wzrost ogólnego poziomu cen. Spadek ogólnego poziomu cen nazywamy **deflacją**.

Gdy rośnie ogólny poziom cen, oznacza to, że pieniądź jest mniej wart, gdyż za określoną kwotę możemy kupić mniej dóbr i usług. Nie zawsze jest to jednak łatwe do uchwycenia, ponieważ w gospodarce ceny różnych produktów zmieniają się często. Czasem mamy do czynienia z promocyjnymi obniżkami cen. Niekiedy przy rosnących cenach produktu konkretnej marki możemy sięgnąć po tańszy zamiennik. Wreszcie czasami rosną ceny rzeczy, których nie kupujemy albo kupujemy ich bardzo mało. Aby poradzić sobie takimi sytuacjami, ekonomiści stworzyli mierniki inflacji. Najważniejszym i najbardziej popularnym z nich jest **wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych** (czasem określane również jako wskaźnik cen konsumenta, CPI).

Aby dowiedzieć się, jak zmienia się ogólny poziom cen w gospodarce, najpierw musimy sprawdzić, co kupuje przeciętny konsument w danym kraju. W tym celu tworzony jest tzw. **koszyk inflacyjny**, który odzwierciedla wydatki konsumentów. Obejmuje on 12 głównych kategorii, z których każda dzieli się na wiele bardziej szczegółowych grup elementarnych. Przykładowo, w 2020 roku największy udział w koszyku inflacyjnym (ok. 1/4) miała kategoria „Żywność i napoje bezalkoholowe”, która dzieli się na ponad 80 wspomnianych grup elementarnych (m.in. pieczywo, jabłka, kawa i herbata). Drugim krokiem jest **zgromadzenie informacji o cenach**. To również niemałe wyzwanie dla urzędów statystycznych, ponieważ – jak wspomniano – ceny zmieniają się nieustannie, a ponadto różnią się u poszczególnych sprzedawców. Należy uwzględnić nie tylko ceny w najtańszych sklepach, a również w innych miejscach, w których konsumenci dokonują zakupów. Gdy już mamy zgromadzone odpowiednie informacje, możemy obliczyć, ile konsument musiał zapłacić za wspomniany koszyk dóbr i usług w danym roku, i porównać to z rokiem poprzednim. Procentowa zmiana tej wartości przyjmowana jest za miarę inflacji.

Wśród innych mierników inflacji warto wymienić zharmonizowane wskaźniki cen konsumpcyjnych, deflator PKB, wskaźnik cen dóbr produkcyjnych oraz tzw. inflację bazową:

- **Zharmonizowane wskaźniki cen konsumpcyjnych** używane są przez Unię Europejską do obliczania zmian cen w różnych krajach członkowskich według jednolitej metodologii (aby uwzględnić fakt, że konsument w jednym kraju kupuje nieco inny koszyk dóbr i usług oraz ma do czynienia z trochę innymi cenami niż konsumenci w innych krajach Unii).
- **Deflator PKB** obejmuje wszystkie dobra i usługi produkowane w gospodarce, a nie tylko te kupowane przez konsumentów (uwzględnia więc – w odróżnieniu od wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych – np. ceny sprzętu wojskowego).
- **Wskaźnik cen dóbr produkcyjnych** (określany również jako wskaźnik cen producenta, PPI) jest skonstruowany podobnie jak wskaźnik CPI, jednak koszyk dóbr uwzględniany do jego obliczenia obejmuje to, co potrzebne jest do produkcji (np. w przemyśle). Wskaźnik ten często jest używany do prognozowania przyszłych zmian wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych, ponieważ jeśli np. aktualnie ceny dla producentów rosną znacząco, to w niedalekiej przyszłości możemy spodziewać się przeniesienia przynajmniej części tych podwyżek na ceny towarów i usług nabywanych przez konsumentów.
- Koncepcja **inflacji bazowej** pozwala wydzielić ze wskaźnika CPI pewne szczególne grupy, np. pokazać zmiany cen po wyłączeniu cen żywności i energii.

13.5 Przyczyny inflacji

Ilościowa teoria pieniądza

Jednego z wyjaśnień, dlaczego pojawia się inflacja, dostarcza **ilościowa teoria pieniądza**. Zgodnie z nią inflacja następuje wtedy, gdy w gospodarce jest za dużo pieniądza w stosunku do potrzeb. Nie chodzi oczywiście o to, że ludzie mają dużo pieniędzy i są bogaci. Gdy mówimy, że pieniądza jest „zbyt dużo”, mamy na myśli, że podaż pieniądza (to, ile jest pieniądza w obiegu) jest zbyt wysoka w odniesieniu do popytu na pieniądź (tego, ile ludzie potrzebują do obsługi transakcji).

Zgodnie z ilościową teorią pieniądź jest neutralny w długim okresie. Oznacza to, że wpływa on na zmienne nominalne, ale nie na zmienne realne. Zmienne nominalne są wyrażone w jednostkach pieniężnych, natomiast zmienne realne – w jednostkach fizycznych. Na przykład liczba sprzedanych bochenków chleba to zmienna realna (jest wyrażona w sztukach), z kolei przychód piekarza ze sprzedaży tych bochenków to zmienna nominalna (jest wyrażony w złotych lub innej walucie).

Do wyjaśnienia mechanizmu inflacji służy nam **równanie ilościowe**:

$$M \times V = P \times Y$$

gdzie:

M – ilość pieniądza w obiegu;

V – szybkość obiegu pieniądza (tj. ile transakcji w ciągu roku potrafi on obsłużyć);

P – poziom cen;

Y – wielkość produkcji.

Obie strony równania muszą być sobie równe, czyli jeśli zmieni się jedna z kategorii, to pozostałe będą musiały się dostosować. Szybkość obiegu pieniądza (**V**) jest przyjmowana generalnie jako stała (oznacza to, że zazwyczaj pieniądź krąży w gospodarce w tym samym tempie, może to się zmieniać na przestrzeni lat w rezultacie zmian technologicznych, a także w krótkim okresie w szczególnych warunkach, np. w czasie nagłego załamania gospodarczego). Z kolei wielkość produkcji (**Y**) zależy od innych czynników (zob. rozdział 10). Wynika z tego, że dostosowaniom będą podlegać **M** oraz **P**. Jeśli ludzie będą np. produkować więcej (**Y** ↗), a pieniędzy będzie tyle samo (**M** bez zmian), to aby równanie było zachowane, musi spaść poziom cen (**P** ↘). Natomiast jeśli ludzie będą produkować tyle samo (**Y** bez zmian), a pieniędzy w obiegu będzie więcej (**M** ↗), to dostosowaniu będą musiały ulec ceny, które wzrosną (**P** ↗). Instytucją, która wpływa na ilość pieniądza w obiegu, jest **bank centralny**.

Ilościowa teoria pieniądza oraz neutralność pieniądza w długim okresie – ilustracja

Wyobraź sobie małą gospodarke, sprowadzającą się do jednego małego miasteczka, w którym żyją piekarz, krawiec i fryzjer. Wszyscy oni kupują i sprzedają dobra i usługi od siebie – nie mają możliwości kupowania niczego spoza miasteczka. Każdy z nich ma ustalone ceny, a w gospodarce jest określona ilość pieniądza (krąży ustalony zakres banknotów i monet). W pewnym momencie przez miasteczko przechodzi wojsko. Żołnierze wydają pieniądze, kupując chleb, koszule i płacąc za wizytę u fryzjera. Piekarz, krawiec i fryzjer, skuszeni możliwością nadzwyczajnego zarobku, pracują dłużej niż zwykle. Gdy wojsko opuszcza miasteczko, piekarz postanawia kupić sobie dodatkowe koszule i pójść do fryzjera, mimo że jeszcze tego nie planował. Podobnie fryzjer chce kupić więcej koszul i chleba. Podobne zamiary dodatkowych zakupów ma krawiec. Każdy z nich ma teraz dwa razy więcej pieniędzy. Co się dzieje z cenami?

Prawda czy fałsz z poprzedniej strony → Zdanie jest fałszywe. Są trzy główne funkcje pieniądza: środek wymiany, jednostka rozliczeniowa oraz środek przechowywania wartości.

W uproszczeniu możemy założyć, że skoro mają dwa razy tyle pieniędzy, a ich zdolności wytwórcze nie zwiększyły się, to ceny po prostu się podwoją. Rezultat będzie taki sam, jak gdyby zamiast wojska każdemu z obecnych w miasteczku podwoić magiczną sztuką ilość pieniędzy. W krótkim okresie każdy z nich pracował więcej, natomiast w długim okresie aktywność gospodarcza wróciła do normalnego poziomu, a jedynie ceny uległy podwojeniu.

Pokazuje to, że o ile w krótkim okresie nagły wzrost ilości pieniądza w obiegu może pobudzić gospodarkę, to w długim okresie jego rezultatem będzie (o ile nie mamy do czynienia z adekwatnym wzrostem możliwości produkcyjnych) wzrost cen. Przetawione w tym przykładzie podejście modelowe nie bierze – o czym należy pamiętać – pod uwagę ani wymiany z innymi miasteczkami (w realnej gospodarce – wymiany z zagranicą), ani wzrostu zdolności produkcyjnych dokonanych dzięki inwestycjom.

Źródło: na podstawie T. Cowen, A. Tabarrok, *Modern Principles: Macroeconomics*

Inflacja popytowa

Inna teoria wskazuje, że za inflację odpowiada wzrost czynników popytowych (w szczególności konsumpcji, inwestycji lub wydatków rządowych). Większa konsumpcja może być wynikiem np. wzrostu wynagrodzeń, a większe inwestycje mogą wynikać np. z obniżek stóp procentowych. Gdyby wzrost tego zagregowanego popytu (czyli łącznego popytu w gospodarce) został zrównoważony wzrostem produkcji, wtedy inflacja nie powstałaby. Jeśli jednak gospodarka jest bliska pełnego wykorzystania czynników produkcji, to dalszy wzrost popytu prowadzi do wzrostu cen.

Pełne wykorzystanie czynników produkcji oznacza np., że jest niskie bezrobocie i przedsiębiorstwa nie mogą zatrudnić dodatkowych pracowników do zwiększenia produkcji. Innymi słowy, nie ma „z czego” zwiększyć podaży. Taka sytuacja zdarza się w czasie lub bezpośrednio po okresie dynamicznego wzrostu gospodarczego. Mówimy wówczas o przegrzaniu gospodarki.

Inne możliwe przyczyny przekładające się na wzrost zagregowanego popytu w gospodarce to np. zwiększony optymizm konsumentów (uważają, że nie muszą oszczędzać i mogą dokonywać zakupów na kredyt, ponieważ w przyszłości sytuacja będzie jeszcze lepsza) czy rosnące ceny mieszkań (ich posiadacze czują się wtedy zamożniejsi, co może doprowadzić do zwiększenia przez nich wydatków). Warto zwrócić uwagę na to, że te czynniki są ze sobą powiązane – przykładowo rosnące wynagrodzenia sprawiają, że konsumenci bardziej optymistycznie postrzegają swoją przyszłość. W rezultacie niektórzy z nich mogą rozglądać się za kupnem domu lub mieszkania, co może powodować wzrost cen mieszkań. Osoby, które już posiadają mieszkania, czują się przez to bogatsze i mogą zwiększyć wydatki (jeśli nawet ich dochody nie są większe, to poczucie, że ich majątek wart jest więcej, może prowadzić np. do tego, że w większym stopniu sfinansują wydatki z kredytu lub z oszczędności). Zwiększy się tym samym zagregowany popyt.

Przykładowo, w latach 80. XX wieku w Wielkiej Brytanii miał miejsce szybki wzrost gospodarczy, który był m.in. rezultatem cięć podatkowych oraz obniżek stóp procentowych. Ceny mieszkań wzrosły wtedy o około 30%. Zwiększyło to optymizm konsumentów, co doprowadziło do większych wydatków. Skutkiem tego był właśnie relatywnie szybki, ponad pięcioprocentowy wzrost gospodarczy (długookresowa średnia wynosiła wówczas ok. 2,5%). Przedsiębiorstwa przestały nadążać ze wzrostem produkcji za zwiększonym popytem, co w rezultacie doprowadziło do wzrostu cen.

Inflacja podażowa

Czynniki podażowe to wzrost kosztów lub problemy w łańcuchach dostaw. Mogą one wynikać ze wzrostu wynagrodzeń, z dewaluacji waluty (wyjaśnienie, na czym ona polega, znajduje się w rozdziale 14), wzrostu obciążeń podatkowych, a także z podniesionych oczekiwań inflacyjnych. Wzrost kosztów przesuwają krzywą zagregowanej podaży (czyli łącznej podaży w gospodarce) w lewo, czego rezultatem jest wzrost cen. Wzrost kosztów w przedsiębiorstwach może wynikać m.in. ze wzrostu wynagrodzeń, wzrostu obciążeń podatkowych czy wzrostu cen zużywanych materiałów bądź energii.

Innym czynnikiem wpływającym na zagregowaną podaż są podwyższone oczekiwania inflacyjne. Wyższe oczekiwania inflacyjne mogą prowadzić do wyższych żądań płacowych pracowników, co z kolei może prowadzić do powstania tzw. spirali płacowo-cenowej (wyższe ceny to presja na wyższe wynagrodzenia, a to z kolei przekłada się na dalszy wzrost cen i presję na wzrost wynagrodzeń). W takim ujęciu oczekiwania inflacyjne mogą stać się samospełniającą się przepowiednią.

13.6 Narzędzia banku centralnego

Instytucja banku centralnego została stworzona po to, aby wpływać na ilość gotówki znajdującą się w obiegu. Zestaw takich działań określany jest jako **polityka monetarna** (inaczej polityka pieniężna). W Polsce tę rolę pełni Narodowy Bank Polski, w strefie euro – Europejski Bank Centralny, w Wielkiej Brytanii – Bank Anglii, a w USA – Rezerwa Federalna. Poszczególne banki centralne mają różne określone cele (np. Rezerwa Federalna ma za zadanie również wspieranie zatrudnienia), jednak sprowadzają się one przede wszystkim do dbania o to, aby inflacja była umiarkowana. Zadaniem banku centralnego jest więc wpływanie na ilość pieniądza w obiegu, tak aby była ona dopasowana do potrzeb gospodarki.

Bank centralny może więc wpływać na zwiększanie lub zmniejszanie ilości pieniądza w gospodarce. To pierwsze działanie określane jest jako **ekspansywna polityka monetarna (pieniężna)**, a drugie – jako **restrykcyjna polityka monetarna (pieniężna)**. Restrykcyjna polityka monetarna stosowana jest po to, aby zahamować inflację. Celem ekspansywnej polityki monetarnej będzie pobudzenie gospodarki, tj. zwiększenie produkcji i spadek bezrobocia.

Do najważniejszych narzędzi, które banki centralne mogą stosować do regulacji ilości pieniądza w gospodarce, zaliczamy:

- stopę rezerw obowiązkowych;
- ustalanie stóp procentowych banku centralnego;
- operacje otwartego rynku.

Stopa rezerw obowiązkowych i kreacja pieniądza

Banki komercyjne przechowują oszczędności klientów i udzielają kredytów, ale oprócz tego pełnią jeszcze jedną ważną rolę w gospodarce – kreują pieniądź. W jaki sposób to się odbywa? Czy mogą wytworzyć dowolną ilość pieniądza? Czy jest to szkodliwe dla gospodarki, czy korzystne? Aby odpowiedzieć na te pytania, musimy wyjaśnić, czym jest stopa rezerw obowiązkowych.

Stopa rezerw obowiązkowych określa, jaka część oszczędności powierzonych bankom musi pozostać w banku w formie rezerwy.

Jeśli część oszczędności musi pozostać w banku w formie rezerwy, nie może zostać przeznaczona na udzielenie kredytu. Wyobraźmy sobie, że stopa rezerw obowiązkowych wynosi 100% i że w gospodarce jest wyłącznie 100 zł. W takiej sytuacji 100 zł, które zostanie powierzone bankowi, zostanie w nim w formie rezerwy. Jeśli policzymy ilość pieniądza w gospodarce, to 100 zł będzie w banku i 0 zł w obiegu. Przyjmijmy więc, że stopa rezerw obowiązkowych wynosi 50%. Jeśli ktoś wpłaci do banku 100 zł, to połowa, a więc 50 zł, będzie musiała zostać w banku w formie rezerwy. Natomiast druga połowa będzie mogła zostać przeznaczona na udzielenie kredytu.

Na tym kreacja pieniądza się nie kończy. Ktoś, kto weźmie kredyt, nie będzie potrzebował całej gotówki w danym momencie. Może więc wpłacić ją do kolejnego banku. I ponownie, połowa musi pozostać w banku w formie rezerwy, a druga połowa (25 zł) może być przeznaczona na udzielenie kredytu. Taki proces będzie następował prawie w nieskończoność. Ile pieniądza zostanie łącznie wykreowane dzięki temu, że stopa rezerw obowiązkowych nie wynosi 100%? W wersji maksymalnej: 50 zł kredytu + 25 zł + 12,5 zł + 6,25 zł itd. Łącznie da to 100 zł. A więc w gospodarce będzie teraz oryginalne 100 zł gotówki oraz 100 złotych wykreowane.

Jeśli stopa rezerw obowiązkowych będzie jeszcze niższa, możliwość kreacji pieniądza będzie jeszcze większa. Możemy obliczyć **mnożnik kreacji pieniądza**, który jest odwrotnością stopy rezerw obowiązkowych. A więc jeśli wynosi ona 50% (1/2), mnożnik wynosi 2. Jeśli 20% (1/5), mnożnik wynosi 5. A jeśli 10%, mnożnik będzie równy 10. Wtedy ze 100 zł wkładu powstanie maksymalnie 1000 zł. Czy bank tworzy w tym momencie coś z niczego?

Należy zwrócić uwagę, że bank udostępnia jedynie oszczędności jednych, po to aby inni mogli (oczywiście za opłatą) przez określony w umowie kredytowej czas z tych zasobów korzystać. Kreując pieniądź, bank sam nie tworzy nowej wartości. Dzieje się to dopiero wtedy, gdy te zasoby finansowe zostaną wykorzystane przez ludzi i przedsiębiorstwa, którzy zaciągną kredyty i przeznaczą je na produktywnie cele. Firmy mogą np. zainwestować w opracowanie innowacyjnego produktu, który nie powstałby, gdyby nie zdobyły one finansowania. Osoby fizyczne z kolei mogą przeznaczyć pożyczone pieniądze np. na budowę domu, który bez kredytu nie powstałby teraz, ponieważ osoby te nie dysponują odpowiednio dużymi zasobami finansowymi. Gdyby ten dom nie powstał, to osoby i przedsiębiorstwa, które przy nim pracują, nie wytworzyłyby tej rzeczy i nie uzyskiwałyby z tego tytułu dochodów.

Stopy procentowe

Stopy procentowe banku centralnego to oprocentowanie, po jakim banki komercyjne pożyczają w banku centralnym. Jeśli są one na niskim poziomie, banki komercyjne pożyczają taniej i same mogą udzielać większej liczby kredytów (tańsze kredyty oznaczają większy popyt na nie). I odwrotnie – przy wyższych stopach procentowych banki udzielą mniejszej ilości kredytów. Jednocześnie wyższe stopy procentowe będą prowadzić do tego, że oszczędzanie będzie stawać się relatywnie bardziej opłacalne, co również sprawi, że konsumenci ograniczą wydatki.

Operacje otwartego rynku

Operacje otwartego rynku to handel papierami wartościowymi między bankiem centralnym a bankami komercyjnymi. Gdy banki komercyjne kupują papiery wartościowe w banku centralnym, przekazują w zamian gotówkę. Przestaje ona wtedy krążyć w gospodarce. W takiej sytuacji podaż pieniądza w gospodarce zmniejsza się. Natomiast gdy banki komercyjne sprzedają papiery wartościowe do banku centralnego, w zamian otrzymują gotówkę. W rezultacie ilość pieniądza w gospodarce zwiększa się.

13.7 Koszty inflacji

Najczęściej ludzie przyjmują, że inflacja jest dla nich szkodliwa, ponieważ sprawia, że rosną koszty kupowanych przez nich dóbr i usług. Tymczasem inflacja jest również przyczyną wzrostu nominalnych dochodów ludności. Wynagrodzenia są jedną z cen w gospodarce, więc z reguły rosną razem z inflacją, choć niekoniecznie w równym stopniu dla wszystkich osób. Możemy wyobrazić sobie sytuację, w której ceny w gospodarce wzrastają o 20% i wynagrodzenia także rosną o 20%. Czy w takiej sytuacji nic się nie zmieniło? Przeciwnie, społeczeństwo poniosło szereg kosztów, które sprawiły, że jest ono biedniejsze niż w sytuacji, gdyby inflacja była umiarkowana.

Koszty inflacji – opisują, w jaki sposób społeczeństwo traci na istnieniu inflacji.

Wyróżniamy następujące koszty inflacji:

- **Koszt zdzieranych zelówek** – gdy pieniądz traci na wartości, poświęcamy czas i energię na to, aby zachować wartość naszych zasobów pieniężnych (np. umieszczamy je na oprocentowanych lokatach, które oznaczają mniejszą swobodę obracania tymi pieniędzmi). Trzymamy również mniejsze zasoby pieniądza w gotówce, a więc częściej odwiedzamy banki i bankomaty. Od tego pochodzi właśnie nazwa tego kosztu – zelówki to części podeszwy butów. Dzięki współczesnej technologii odwiedzin w banku czy bankomacie nie są tak kosztowne, jednak wciąż występują pewne koszty związane z dbaniem o zachowanie wartości naszych zasobów pieniężnych.
- **Koszt zmienianych jadłospisów** – gdy ceny często się zmieniają, musimy poświęcić zasoby, czas i energię na poinformowanie naszych kontrahentów o tym fakcie. Nazwa pochodzi od zmiany menu w restauracjach, ale wliczają się w to również wszelkie inne podobne temu koszty: związane z drukiem materiałów reklamowych, negocjacjami z klientami w sprawie nowego cennika itp.
- **Niezamierzone zmiany wielkości zobowiązań podatkowych spowodowane brakiem indeksacji** – w większości krajów dochody powyżej określonego progu podatkowego są opodatkowane według wyższej stopy. Oznacza to, że im wyższe ktoś osiąga dochody, tym wyższą ich część powinien oddać do budżetu państwa w formie podatku. W rezultacie w warunkach wysokiej inflacji zapłacimy większy podatek, gdyż znajdziemy się w wyższym progu podatkowym.
- **Zamieszanie i niewygoda** – gdy ceny rosną, musimy się nieustannie zastanawiać nad tym, czy dane oferty w sklepach rzeczywiście są korzystne. Nie możemy „przyzwyczaić” się do cen. Choć jest to trudne do wyrażenia w kategoriach pieniężnych, również stanowi koszt inflacji. Ten i wszystkie powyższe koszty inflacji występują niezależnie od tego, czy inflacja jest przewidziana czy nie. Nie ma od nich ucieczki, jeśli ogólny poziom cen w gospodarce rośnie.
- **Redystrybucja dochodów między dłużników i wierzycieli** – wyobraź sobie, że pożyczasz komuś określoną kwotę i ta osoba oddaje równą kwotę po kilku latach. Jeśli nie uwzględniś inflacji, to kwota, którą otrzymałeś(-aś) jest mniej warta (możesz kupić za nią – z powodu inflacji – mniej dóbr i usług). Ten koszt inflacji występuje wtedy, gdy inflacja jest nieprzewidziana.

Im wyższy poziom inflacji, tym bardziej odczuwalne są poszczególne jej koszty. W treści tego rozdziału przedstawiono już, że po drugiej wojnie światowej Węgry, podobnie jak ponad 60 lat później Zimbabwe, doświadczyły hiperinflacji. W takich warunkach każdy z opisanych powyżej kosztów był bardzo dotkliwy dla społeczeństwa. Źródła historyczne podają, że była to najwyższa hiperinflacja w historii – ceny podwajały się co ok. 15 godzin. Fotografia obok przedstawia sytuację z sierpnia 1946 r. po wprowadzeniu nowej waluty (forint) w miejsce starej (pengő), co miało pomóc w opanowaniu hiperinflacji. Z ulicy zamykane są stosy bezużytecznych starych banknotów.

Gra o inflacji

Aby dowiedzieć się więcej o inflacji i utrwalić zdobytą wiedzę, możesz zagrać w grę tekstową dotyczącą tego zagadnienia. W tym celu odwiedź stronę ekonomia.blog/gra-inflacja (kod QR →).

Gra przedstawia koszty inflacji, teorie jej powstawania oraz narzędzia polityki pieniężnej, zarówno te standardowe, jak i niestandardowe, których znaczenie wzrasta w ostatnich latach.

ekonomia.blog/gra-inflacja

13.8 Zmiana wartości w czasie

Z inflacją wiąże się jeszcze jedno zjawisko – pieniądź zmienia swoją wartość w czasie. 50 zł przed dziesięcioma laty miało inną wartość niż obecnie. Tak samo jak 50 dolarów z odległej przeszłości nie jest warte tyle samo co 50 dolarów dziś. W rozdziale 1 zostało to przedstawione na przykładzie obliczeń, który z filmów w całej historii był najbardziej kasowy. Ponieważ zmieniają się zarówno ceny dóbr i usług, jak i wynagrodzenia, to porównując kwoty pieniądza z różnych lat, w szczególności tych oddalonych od siebie w czasie, powinniśmy uwzględnić wpływ inflacji. Pomocne mogą być w tym tzw. **kalkulatory wartości pieniądza**. Aby się z nimi zapoznać, odwiedź stronę ekonomia.blog/kw (kod QR →).

ekonomia.blog/kw

PODSUMOWANIE

1. Inflacja to wzrost ogólnego poziomu cen (równoznaczny z tym jest spadek wartości nabywczej pieniądza).
2. W historii ludzkości pieniądz zmieniał swoją postać. Na początku częsta była wymiana barterowa, która była jednak kłopotliwa i mniej efektywna ekonomicznie, więc w dużej mierze została wyparta przez kolejne formy pieniądza. Na różnych etapach pieniądzem były: bydło, przyprawy i kruszce. Współcześnie posługujemy się monetami, banknotami i pieniądzem bezgotówkowym (elektronicznym). Możemy je podzielić na następujące rodzaje pieniądza: pieniądz towarowy, symboliczny oraz bezgotówkowy.
3. Są trzy główne funkcje pieniądza – jest on środkiem wymiany, jednostką rozliczeniową oraz środkiem przechowywania wartości.
4. Do mierzenia inflacji wykorzystywany jest wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych. Do obliczenia jego wartości wykorzystuje się koszyk inflacyjny i to, jak zmienia się jego wartość na przestrzeni lat. Inne mierniki inflacji to: zharmonizowane wskaźniki cen konsumpcyjnych, deflator PKB, wskaźnik cen dóbr produkcyjnych oraz tzw. inflacja bazowa.
5. Różne teorie wyjaśniają przyczyny inflacji. Według ilościowej teorii pieniądza wzrost ogólnego poziomu cen pojawia się wtedy, gdy w gospodarce jest za dużo pieniądza w stosunku do potrzeb. Dwie inne teorie jako źródło inflacji wskazują czynniki popytowe lub podażowe.
6. Bank centralny to instytucja, która odpowiada za realizację polityki pieniężnej. Ma w tym zakresie następujące narzędzia: stopy procentowe banku centralnego, stopę rezerw obowiązkowych oraz operacje otwartego rynku. Polityka pieniężna może być ekspansywna lub restrykcyjna.
7. Wyróżniamy następujące koszty inflacji: koszt zdzieranych żelówek, koszt zmienianych jadłospisów, niezamierzone zmiany wielkości zobowiązań podatkowych, zamieszanie i niewygodę oraz redystrybucję dochodów między dłużników i wierzycieli.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Opisz, jak wyglądałoby nasze codzienne życie, gdybyśmy żyli w gospodarce barterowej.
2. W przeszłości funkcję pieniądza pełniły różne towary – wskaż wady i zalety poszczególnych z nich.
3. Wymień i opisz funkcje pieniądza.
4. Zgodnie z ilościową teorią pieniądza (zakładamy, że szybkość obiegu pieniądza jest stała):
 - a) wielkość produkcji wzrosła o 5%, ilość pieniądza w obiegu również wzrosła o 5%. Oblicz, jak zmienił się poziom cen.
 - b) wielkość produkcji pozostała na niezmiennym poziomie, ilość pieniądza w obiegu wzrosła o 10%. Oblicz, jak zmienił się poziom cen.
 - c) wielkość produkcji wzrosła o 10%, ilość pieniądza w obiegu pozostała na niezmiennym poziomie. Oblicz, jak zmienił się poziom cen.
5. Wymień i opisz trzy główne możliwe przyczyny inflacji.
6. Wymień i opisz koszty inflacji.
7. W rozdziale 1 przywołaliśmy słowa pewnego polityka: „Sytuacja gospodarcza w kraju jest fatalna. Gdy ja chodziłem do podstawówki, za 50 gr można było kupić napój lub chipsy, a dziś za to nic się nie kupi”. Co sądzisz o tej wypowiedzi w kontekście zmiany wartości nabywczej pieniądza? Co jeszcze, oprócz cen produktów, należałoby uwzględnić, aby kompleksowo ocenić tę sytuację?
8. Praca w grupach: w ostatnich latach w niektórych krajach pojawiają się propozycje likwidacji pieniądza gotówkowego i zastąpienia go pieniądzem elektronicznym. Przeprowadźcie dyskusję na temat potencjalnych konsekwencji takiego rozwiązania. Po zakończeniu dyskusji opracujcie listę szans i listę zagrożeń.
9. Odszukaj dowolną kwotę pieniądza, dotyczącą czegoś z przeszłości. Może to być np. wynagrodzenie słynnego sportowca, kwota, jaka pada w dziejącym się w przeszłości filmie lub serialu, czy informacja o tym, ile kosztowało kilkadziesiąt bądź kilkaset lat temu wybudowanie jakiegoś słynnego budynku. Używając kalkulatorów wartości pieniądza (ekonomia.blog/kw), spróbuj obliczyć, ile byłaby warta dana kwota dziś.

QUIZ 13ekonomia.blog/quiz13

Oferta

- **Bezpieczeństwo i higiena pracy biurowej** – podręcznik
- **Ekonomia w zarysie** – podręcznik i ćwiczenia
- **Elementy prawa** – podręcznik i ćwiczenia
- **Kadry i płace** – podręcznik
- **Kompetencje personalne i społeczne** – podręcznik i ćwiczenia
- **Kwalifikacja A.26/AU.29. Egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie**
- **Kwalifikacja A.27/AU.30. Egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie**
- **Kwalifikacja EKA.01. Egzamin zawodowy**
- **Kwalifikacja EKA.05. Egzamin zawodowy**
- **Kwalifikacja HAN.01. Egzamin zawodowy**
- **Marketing** – podręcznik i ćwiczenia
- **Matura z matematyki. Poziom podstawowy. Zbiór zadań**
- **Organizowanie pracy małych zespołów** – podręcznik
- **Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej** – podręcznik i ćwiczenia
- **Podstawy finansów publicznych** – podręcznik i ćwiczenia
- **Podstawy przedsiębiorczości 2.0** – podręcznik i ćwiczenia
- **Postępowanie administracyjne** – podręcznik i ćwiczenia
- **Praca biurowa i korespondencja** – podręcznik
- **Pracownicy administracji publicznej** – podręcznik i ćwiczenia
- **Prawo administracyjne** – podręcznik i ćwiczenia
- **Prawo w turystyce i hotelarstwie** – materiały edukacyjne
- **Prowadzenie ksiąg rachunkowych tom 1** – podręcznik i ćwiczenia
- **Prowadzenie ksiąg rachunkowych tom 2** – ćwiczenia
- **Prowadzenie sprzedaży** – ćwiczenia
- **Sporządzanie planów, analiz i sprawozdań** – podręcznik
- **Sporządzanie sprawozdania finansowego i przeprowadzanie analizy finansowej** – podręcznik
- **Sprzedaż produktów i usług reklamowych** – podręcznik i ćwiczenia
- **Statystyka** – materiały edukacyjne
- **Wybrane zagadnienia z prawa** – podręcznik i ćwiczenia
- **Wykonywanie projektów reklam** – podręcznik
- **ZAWODOWCY:** Kasjer, Pracownik biura rachunkowego, Pracownik call center, Przedstawiciel handlowy, Sprzedawca

